

ЛІТЕРАТУРА

1. Архів УВС Томської області. Ф.20. Оп.5. Д. 68 «а». Л.7. URL: <http://old.memo.ru/history/nem/> (Дата звернення 04.11.2022)
2. Бруль В. И. Депортированные народы в Сибири (1935–1965 гг.). Сравнительный анализ. *Наказанный народ: репрессии против российских немцев*. М., 1999. С. 101.
3. Бруль В.И. Немцы в Западной Сибири. В 2 ч. Ч.2. Топчиха, 1995. С.211.
4. Бугай Н.Ф. И.Сталин - Л.Берия: «Их надо депортировать...». М., 1992. С.60-61.
5. Герман А.А. Немецкая автономия на Волге. 1918–1941. Часть I. Автономная область. 1918–1924. Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1992. 192 с.
6. Герман А.А. Немецкая автономия на Волге. 1918–1941. Часть II. Автономная республика. 1924–1941. Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1994. 416 с.
7. Першина Т.С.. Депортація громадян німецької національності з території Української РСР 1941–1942. *Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. К. : Наукова думка, 2004. Т. 2 : Г–Д. С. 338. 518 с.*
8. Український інститут національної пам'яті: Коротка хроніка «Великого терору». URL: <https://tverezo.info/post/15682>. (Дата звернення: 1.11.2022.)

Кубрак Олег

РОЗВИТОК ВИХОВАННЯ ТА ОСВІТИ В ЄВРОПІ В РАНЬОМУ ТА СЕРЕДНЬОМУ СЕРЕДНЬОВІЧЧІ (V – XIII СТ.)

У статті дається характеристика розвитку освіти в ранньому та середньому Середньовіччі (V – XIII ст.), висвітлюються особливості освітньо-виховної практики та педагогічної думки в зазначену епоху, в якій співіснували різні типи виховних систем: церковна (духовна), сімейна та шкільна, на той час найпоширеніша (парафіяльна та монастирська).

Ключові слова. Церковні школи, сім вільних мистецтв, катехитичний метод, схоластика.

The article describes the development of education in the early and mid Middle Ages (V-XIII centuries), highlights the peculiarities of educational practice and pedagogical thought in the specified era, when different types of educational systems coexisted: church (spiritual), family and school, and the most common in that period (parish and monastic).

Key words. Church schools, seven liberal arts, catechetical method, scholastics.

У середні віки (V – XVII) образ західноєвропейського суспільства, його культури, педагогіки та освіти суттєво змінився порівняно з античною епохою. Це пояснювалося і утвердженням нового типу соціально-економічних відносин, і новими формами державності, і трансформацією культури на основі проникнення релігійної ідеології християнства.

Філософсько-педагогічна думка раннього середньовіччя основною метою ставила порятунок душі. Головним джерелом виховання вважалося

передусім Божественне начало. Носіями християнської педагогіки та моралі були служителі католицької церкви.

У педагогіці раннього середньовіччя панував елемент авторитарності та усередненості віруючої особистості. Багато ідеологів християнства відкрито демонстрували ворожість до ідеалів античного виховання, вимагаючи усунути з програми освіти греко-римську літературу. Вони вважали, що зразком виховання могло бути лише чернецтво, яке набуло помітного поширення в ранньосередньовічній епохі.

До VII століття у середньовічній Європі школи античного типу повністю зникли. Шкільна справа у молодих варварських державах V – VII ст. опинилася в жалюгідному стані. Повсюдно панували неписьменність та невігластво. Неписьменними було багато королів та верхівка суспільства – знать і чиновники. Тим часом необхідність грамотних підданих і священнослужителів постійно збільшувалася. Існуюче становище намагалася виправити католицька церква.

Наступником античної традиції виявилися церковні школи. Протягом V–XV ст. церковні школи виступали спочатку єдиними, а згодом переважаючими навчально-виховними установами Європи. Вони були важливим інструментом релігійного виховання. Основними предметами вивчення були: Біблія, богословська література та твори «отців церкви». Крізь сито християнства просівався весь навчальний матеріал.

У середньовічній Європі склалися три основні типи церковних шкіл: монастирські школи, єпископальні (кафедральні) та парафіяльні. Основна мета всіх типів шкіл полягала у підготовці духовенства. Вони були доступні, передусім, найвищим станам середньовічного суспільства.

Монастирські школи організовувалися при монастирях, у них навчалися хлопчики 7-10 років, яких батьки прирікали на майбутнє чернецтво. Потім монастирські школи розділилися на внутрішні (для майбутніх ченців) і зовнішні (для мирян, що приходять). Як учителі виступали освічені ченці. Монастирські школи були добре забезпечені рукописними книгами. Викладалися граматики, риторика, діалектика, пізніше арифметика, геометрія, астрономія і теорія музики.

Єпископальні (кафедральні) школи відкривалися в церковних центрах, в місцезнаходженні глави єпархії. Зміст навчання в них був на той час досить високим. Крім читання, письма, рахунку і закону Божого вивчалися граматики, риторика і діалектика (трипуття), а в окремих понад це – арифметика, геометрія, астрономія та теорія музики (чотиришляховики). Найбільш відомими були школи в Сен-Жермені, Турі (Франція), Люттіхе (Бельгія), Галлі, Рейхені, Фульді (Німеччина) та інших містах.

Парафіяльні школи були найпоширенішими. Школи розміщувалися у будинку священика чи церковної сторожці. Їх відвідували невеликі групи хлопчиків, де за невелику плату священик чи причетник навчав дітей закону Божого латинською мовою, письму та церковного співу. Цей тип шкіл був безсистемним та найменш організованим.

Навчання у церковних школах підвищеного рівня викладалося за програмою семи вільних мистецтв. Одним із перших формулу такої

програми для середньовічної Європи запропонував Северин Боецій (480-524). Він об'єднав арифметику, геометрію, астрономію та музику (науки, що ґрунтуються на математичних закономірностях) у навчальний цикл «квадріум» (четвертинний шлях). Цей цикл разом із «тривіумом» (третинним шляхом) – граматикою, риторикою, діалектикою – становив сім вільних мистецтв, згодом покладених в основу середньовічної освіти.

Сім вільних мистецтв, разом узяті з богослов'ям як «вінцем» всього навчання, склали зміст середньовічної освіти.

Методи навчання ґрунтувалися на зазубренні та розвитку механічної пам'яті. Найпоширенішим методом навчання був катехитичний (запитання-відповіді), за допомогою якого вчитель вводив абстрактні знання, що підлягають обов'язковому запам'ятовуванню, не пояснюючи предмет або явище. Наприклад: «Що таке місяць? - Око ночі, роздавальник роси, пророк бур, ... Що таке осінь? – Річна житниця» тощо.

Граматика була основним навчальним предметом. Вона зводилася до розуміння граматичних форм латинської мови та до заучування окремих граматичних форм та оборотів релігійно-містичного значення.

Вивчення латини починалося з елементарних правил та освоєння найпростіших фраз. На оволодіння технікою читання йшло два чи три роки.

Після освоєння граматики переходили до вивчення літератури. Вибір літератури був дуже консервативний. Спочатку читали короткі літературні вірші, потім приступали до правил віршування. Класична грецька література вивчалася в латинських перекладах, оскільки грецька мова зникла зі шкільної програми.

Діалектика та риторика вивчалися одночасно. Перша вчила правильно мислити, будувати аргументи та докази. Друга - правильно будувати фрази, мистецтву красномовства, яке цінувалося у священнослужителів та аристократії. При вивченні філософії та діалектики спиралися на твори Аристотеля та святого Августина.

Астрономія була прикладною наукою, з обчисленнями численних церковних свят. Музиці навчали за допомогою нот, позначених буквами алфавіту. Лінійна нотна грамота з'явилася в 1030 році.

Програма арифметики означала оволодіння чотирма арифметичними діями. Навчання арифметичним діям було надто складним заняттям, обчислення займали цілі сторінки. Тому існувало почесне звання «доктор абака» (тобто «доктор множення та поділу»). Всім навчальним предметам надавався релігійно-містичний характер.

У школі панувала сувора сліпа дисципліна. Вчитель не щадив своїх учнів за помилки; жорстокі тілесні покарання були дуже поширені і схвалювалися церквою, яка вчила, що природа людини гріховна, а тілесні покарання сприяють очищенню і спасінню душі.

Основна частина населення не отримувала навіть мінімальної освіти у школах. Діти виховувалися своїми батьками в сім'ї та у повсякденній праці.

На початку XI століття особливу роль стала грати тричленна система поділу громадян (духовенство, світські феодалі, селяни та городяни). У XIII столітті станова структура виявилася ще диференційованішою. Кожен стан наділявся певними чеснотами. Доброчесністю селянства вважалися працьовитість, аристократії – доблесть, духовенства – благочестя. Так суспільство склало перелік соціально-культурних типів, які мала відтворювати певна система освіти.

Проте вчений світ раннього Середньовіччя не викреслив повністю античних традицій. Вони були використані релігійними та педагогічними діячами XII – XIII ст. при обґрунтуванні іншої системи навчання та виховання.

У XII – XIII ст. у західноєвропейській педагогічній думці відбуваються помітні зрушення, що відбивають загальну динаміку Західної цивілізації. З огляду на релігійний фанатизм раннього середньовіччя виділяються мислителі, які вважаються провісниками епохи Відродження. До таких фігур можна віднести Фому Аквінського, Гуго Сен-Вікторського, П'єра Абеляра, Вінсента де Бове та інших.

У XII – XIII століттях у Європі з'являється необхідність підкріпити релігію філософією, не вірити сліпо, але зрозуміти те, у що вірять. Це завдання виконує схоластика, яка намагається примирити віру та розум, релігію та науку.

Схоластика (у перекладі з грецьк. – *scholasticos* – шкільний) – середньовічна шкільна філософія, представники якої – схоласти – прагнули раціонально обґрунтувати та систематизувати християнське віровчення. І тому вони використовували ідеї античних філософів – Платона і особливо Аристотеля, погляди якого схоластика пристосовувала до своїх цілей.

Інакше було організовано виховання світських феодалів – «панів землі і селян». Головним для середньовічного лицаря було виховання військово-фізичних умінь, кріпосницької моралі та благочестя.

Зміст лицарського виховання складали «сім лицарських чеснот»: верхова їзда, плавання, володіння списом, мечем і щитом, фехтування, полювання, гра в шахи, вміння складати та співати вірші.

Читання і письмо були не обов'язковими для лицаря, багато з них у період раннього середньовіччя були неписьменними.

До семи років старший син феодала виховувався вдома. З 7 до 14 років він прямував у замок до вищого феодала (сюзерена) і виконував обов'язки пажа на жіночій половині при дружині сюзерена.

З 14 до 21 року юнак ставав зброєносцем сюзерена та переходив на чоловічу половину замку. Він супроводжував сюзерена на полюванні, брав участь у лицарських турнірах та інших важливих заходах. Пажі та зброєносці мали освоїти основні військові професійні вміння, знання етикету та релігійні догми.

У 21 рік, зазвичай, відбувалося посвята в лицарі. Юнака благословляли освяченим мечем.

Всі ці системи виховання давали різні можливості для молоді, зазвичай місце навчання юнаків та дівчат обирали батьки чи опікуни, але подальша їх доля залежала по більшій часті саме від отриманої освіти.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Гуревич А.Я. Категории средневековой культуры. М.: Искусство, 1984. 350 С.
2. Джуринський А.Н. Історія освіти та педагогічної думки. М.: Видавництво: Владос-Пресс, 2003. 400 с.
3. Історія педагогіки та освіти. Від зародження виховання в первісному суспільстві до кінця XX століття. Навчальний посібник / За редакцією А.І. Піскунова. М.: Видавництво: ТЦ Сфера, 2004. 512 с.
4. Хейзинга Й. Осень Средневековья. М., 1988. 413 с.